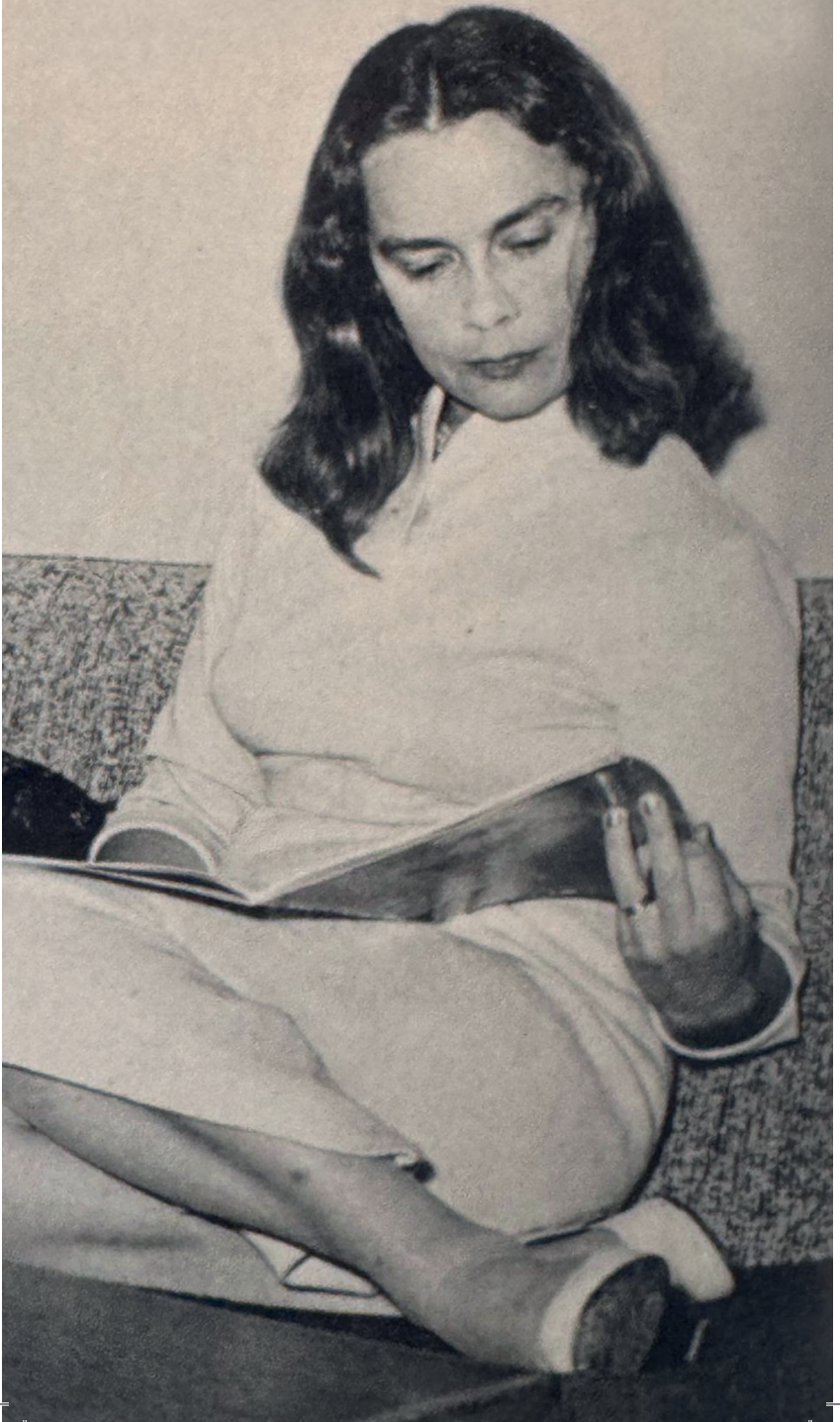

SINNA VIRTANEN

MAAN JA
VEDEN VÄLILLÄ

Näytelmä ja ohjaus **Sinna Virtanen**
Lavastus ja pukusuunnittelu **Samu-Jussi Koski**
Valo- ja videosuunnittelu **Jenni Pystynen**
Äänisuunnittelu **Tommi Raitala**
Musiikki **Martti Peippo**
Naamiointisuunnittelu **Anu Reijonen**

Kantaesitys 21.1.2026, pieni näyttämö
Kesto 2 h 30 min, sisältää väliajan
Esitysoikeudet Sinna Virtanen

NÄYTTÉLIJÄT

**Heidi Herala, Aurora Manninen
Saana Hyvärinen, Markus Järvenpää,
Henna Wallin, Miikka Wallin**

Soittaja **Martti Peippo**

Teoksessa esiintyvät historialliset henkilöt:

MARJA-LIISA VARTIO, kirjailija, runoilija, o.s. Sairanen,
s. 11.9.1924 Sääminki – k. 17.6.1966 Savonlinna

PAAVO HAAVIKKO, kirjailija, Marja-Liisa Vartion aviomies,
s. 25.1.1931 – k. 6.10.2008

AINO SAIRANEN, Marja-Liisa Vartion äiti

ADA LUUKKANEN, Marja-Liisa Vartion täti

KAUKO SAIRANEN, Marja-Liisa Vartion veli

SISKO WILKAMA, Marja-Liisa Vartion äidinkielenopettaja,
pedagogi kasvatustieteiden tohtori,
s. 9.10.1893 – k. 12.6.1983

LENNART KIHLESTRÖM, luutnantti, Marja-Liisa Vartion ensirak-
kaus, s. 1920 – k. 1991

VALTER VARTIO, Marja-Liisa Vartion ensimmäinen aviomies,
taidekauppias, lehtimies,
s. 1915 – k. 17.4.1999

JARNO PENNANEN, toimittaja ja kirjailija,
s. 8.10.1906 – k. 24.7.1969

ANJA VAMMELVUO, runoilija,
s. 7.10.1921 – k. 30.6.1988

EILA HILTUNEN, kuvanveistäjä,
s. 22.11.1922 – k. 10.10.2003

TUOMAS ANHAVA, runoilija, suomentaja, kriitikko ja
suomalaisen kirjallisuuden taustavaikuttaja,
s. 5.6.1927 – k. 22.1.2001

KESKUSTELU HELENA RUUSKAN JA SINNA VIRTASEN VÄLILLÄ 13.1.2025

SV: Kirjoittamasi elämänkerta Marja-Liisa Vartiosta *Kuin linnun kirkaisu* aikanaan tutustutti minut Vartion taiteeseen ja persoonaan. Kirja pysyi uskottuna keskustelukumppanina koko monivuotisen näytelmän kirjoitusprosessin ajan ja nyt olemme esitystä tehdessä luettu sitä työryhmässä tahoillamme ja yhdessä ääneen, kohtauksien virittämismielessä sekä kaivettu ”Ruuska” esiin tiukan paikan tullen. Teoksesi on ennen kaikkea toiminut itselle kimmokkeena haastaa ajattelua siitä, mitä taiteilijaelämäkerta voisikaan tarkoittaa näyttämöllä. Näin ollen halusin kutsua sinut tähän vuoropuheluun. Ihan ensiksi tekee mieli kysyä että mikä sinunne Vartion tuotannossa ja persoonassa on sellaista mikä koskettaa sinua henkilökohtaisimmin ja miksi?

HR: Löysin *Kaikki naiset näkevät unia* -romaanin rouva Pyystä itseni, ensin parikymppisenä opiskelijana ja myöhemmin viisikymppisenä väitöskirjatutkijana. Rouva Pyy on uneksija; hän takertuu tavoittamattomaan ja turhautuu. Hän ei osaa olla sellainen, kuin hän kuvittelee, että hänen pitäisi olla. Vartio tarkastelee naisen erilaisia rooleja, identiteettejä ja seksuaalisuutta. Mutta hän ei pysähdy naiskysymykseen vaan pyrkii ymmärtämään, mitä on olla ihminen.

SV: Samastun voimakkaasti Rouva Pyyin levottomuuteen, siihen, kuinka on jatkuvien ajatusspiraalien vanki. Vartion tuotannosta olen itse kiinnittynyt Vartion lyriikkaan, minulle hän on ennen kaikkea runoilija. Mikä suhde sinulla on Vartion lyriikkaan?

HR: Vartio kirjoitti runoihinsa sielunmaisemaansa. Lyyrinen Vartio on värikäs kukankeittäjä, kuin proosallisen rouva Pyyin vastakohta. Äkkiseltään ei uskoisi, että on kyse samasta kirjailijasta. Runoissaan Vartio tanssii ja viskoo naurunkukkaa. Hän rikkoo peilin nähdäkseen kasvonsa ja kampaan hiuksiaan löytääkseen voimansa. Rakastan Vartion yksinkertaisia mutta monikerroksisia runokuvia: *”Milloin erkanin sisaristani puista, / milloin vihreä sukuni / työnsi minut joukostansa”*. Vartion runoihin palaan aina, kun *Häät*- tai *Sepele*-kokoelma, riekaleiksi luetut, putoaa kaoottisesta kirjahyllystäni etsiessäni jotain muuta. Runoja olisi voinut tulla lisääkin, mutta Vartio valitsi proosan eikä ehtinyt enää palata lyriikkaan.

SV: Sitä, miten monenlainen Vartio voikaan tekstintekijänä olla, sitä olen myös ihmetellyt tykönäni...tästä(kin) syystä itselle tärkeää on ollut että hänestä luotu muotokuva näyttämöllä olisi mahdollisimman moninainen, ristiriitainen, vaihteleva. Esityksen kolmiosaisen rakenne on vaikuttanut Vartion runoudessa toistuvasta triptyykkimotiivista, (*Häät*-runossa kolme olkapäätä, *Naisen ja maiseman solu* on kolme kuusta jne). Tosin, vaikka Vartio on prosaistina aivan toisenlainen kuin runoilijana, on joitain elementtejä jotka läpileikkaavat Vartion tuotannon, kuten linnut ja kaikkialla virtaava vesi.

HR: Vartion runouden triptyykkimotiivi on hieno löytö, enpä ole huomannutkaan. Lieneekö kolminaisuus peräisin Vartion taidehistorian opinnoista. Kuvataide läpäisee Vartion tuotannon hienovaraisesti ja sisäistetysti, se on kuin lähde, joka raikastaa seisovaa vettä, saa sen taas virtaamaan. Tällainen on esimerkiksi rouva Pyyin Sikstiiniläiskappelin korkeudessa näkemä mus-tunut Sibylla – hänen surkuhupaisa omakuvansa. Vartio kasvoi suurten vesien halkomassa maisemassa. Talvisin pikkutyttö eleli vankina sukulaistaloissa, kesäisin höyrylaiva kuljetti äitiä ja lasta Säämingistä Savonlinnaan, suureen maailmaan. Vartio rakasti kylmissä vesissä uimista, raikastavan veden kosketusta ihollaan.

Hänen teoksissaan vesi puhdistaa ja virtaa, kuljettaa eteenpäin. Vartion teokset pursuavat lintusymboliikkaa, rouva Pyy on kanalintu, luojansa vaatimattomalla lentotaidolla varustama. Mutta rouva Pyy hahmo on vasta lähtölaskenta varsinaiseen lintuilotteluun. Postuumisti julkaistu *Hänen olivat linnut* on elämänpettymyksen ja tukahdetun seksuaalisuuden läpitunkema romaani. Leskiruustinna Adele hoitaa piikansa Alman kanssa rovastin jälkeensä jättämää täytettyjen lintujen kokoelmaa. Ruustinnan rakkaudeton elämä tiivistyy lauseeseen: *"Mutta minun mieheni ei rakastanut edes lintuja, hän tutki niitä."* Roteva Alma kiehtoo haurasta Adelea. Miksi piika ei suostu esittämään metsoa soitimella, vaikka ruustinna kuinka kerjää? Miksi Alma ei kutsu Adelea katsomaan kotitalonsa täytettyä joutsenta? Lintujen kautta Vartio pääsee syvemmälle naisten tunteisiin ja suhteisiin kuin yksikään muu tuntemani kirjailija. Vanhenevan Vartion linnut ovat lähes lentotaidottomia tai kuolleina täytettyjä. Mitä kaikkea ne kertovatkaan naisen elämänkaaresta, toiveiden ja elämänilon sammumisesta?

SV: Haluaisin puhua vielä elämänkerroista, elämäkerronnasta... Esitykseen ja näytelmään mahtuu väistämättä äärimmäisen vähän, etenkin romaaniin verrattuna, kai koska näyttämö on aina itsessään niin paljon. Vaikka Vartiosta tekisi vuorokauden pituisen esityksen (mikä pitäisi tietenkin tehdä!) ei siihenkään mahtuisi kuin pisara kirjoittamastasi elämäkerrasta, jolle tämä esitys on paljon velkaa. Mikä suhde sinulla on kirjoittamasi elämäkertaan Vartiosta tai biografiaihin tai biofiktioon ylipäätään? Tekisitkö jotain toisin? Jäikö jotain kertomatta?

HR: Elämäkerta perustuu faktoihin, mitä päähenkilöstä dokumenttien valossa tiedetään. Elämäkertaromaanin kirjoittaja voi täyttää aukkokohdat fiktiolla, mutta elämäkerran kirjoittajan on tyydyttävä faktoihin. Siksi biografian ja biofiktio erottaa toisistaan paitsi kirjastoluokka myös lähdeviitteet.

Paradoksaalisesti elämäkerta on aina myös kirjoittajansa näköinen – kuten muotokuva tavoittaa jotain karakteristista kohteestaan mutta paljastaa aina myös maalarin käsialan. Samaan tapaan elämäkerturi valitsee lähteitä, tulkitsee ja painottaa. Pesuohjelmaksi on kuitenkin valittava kirjopyykin, ei valkopesu.

Kirjailijaelämäkerran kirjoittajan on lähiluettava kohteen tuotanto, mistäpä ihminen muusta kirjoittaa kuin itsestään. Kevein perustein ei pidä kuitenkaan vetää yhtäläisyysmerkkejä kaunokirjallisen tuotannon ja elämän välille. Vartio ei ollut elämäkerrallinen kirjailija, mutta hänen teksteistään kajahtelevat sukulaisnaisten puheet ja kaikuvat modernistien ihanteet. Tiedän paremmin kuin hyvin, mitä tarkoittaa kliseinen kielikuva veteen piirretty viiva.

Kirjoitan kerronnallisia elämäkertoja. Koukutan lukijan labyrinttiin ja alan punoa lähde kerrallaan jännityskertomusta. Juoni käynnistyy syntymästä ja päättyy kuolemaan, mutta yksilön elämänlanka on sotkuinen ja monessa solmussa. Sen avaaminen on niin kiehtovaa! Siksi elämäkerta ei voi jolkottaa tapahtumasta toiseen vaan tarvitsee ennakoiteja ja takaumia, käännekohtia ja moniäänisyyttä. Siis kaunokirjallisuudesta tuttuja työkaluja.

Marja-Liisa Vartion elämäkerta *"Kuin linnun kirkaisu"* on ensimmäinen kirjoittamani elämäkerta, jonka myötä jäin elämäkertakoukkuun – seitsemäs teos on nyt tekeillä. *"Kuin linnun kirkaisu"* syntyi intuitiivisesti ja intohimoisesti. En halua muuttaa siitä mitään, sillä se on oman aikakautena tuote, myös pala omaa historiaani. Elämäkerta jää aina likiavoksi, sillä joissain on varmasti jotain, mikä muuttaa kuvaa Vartiosta, jos nousee ylös muistojen mullasta. Mutta sen kirjan Vartiosta kirjoittaisi jo joku toinen. Ehkä joku harkitsee elämäkertaromaaniakin. Olen ylpeä siitä, että *"Kuin linnun kirkaisu"* on osaltaan lennättänyt Maria-Liisa Vartion runot ja proosan teatterilavalle juuri Lahdessa, syntymäkaupungissani.

Tuottaja **Marjo Leppä**
Järjestäjä-kuiskaaja **Marjut Seppälä**
Valaistusmestari, suunnittelun tekninen tuki **Jyri Suominen**
Valotekniikka **Mika Virtanen**
Äänitekniikka **Otso Nykänen, Tommi Raitala**
Tarpeistonvalmistus **Maarit Sallinen, Tiitu Peltomaa** sekä
Tarja Eade, Remi Eskelinen, Martta Pennanen
Tarpeistonhoitaja **Tiitu Peltomaa, Remi Eskelinen**
Kampaukset, maskeeraus **Anu Reijonen**
Näyttämömestari **Ari Hämäläinen**
Näyttämötekniikka **Suvi Parikka, Arttu Malin, Eetu Tuomela**
Lavastuksen toteutus **Mika Ojala** (lavastemestari),
Pekka Enqvist, Päivi Haimakainen, Niko Honkavaara,
Heli Koskinen, Jouko Saares, Yeray Sanchez, Eetu Tuomela,
Tiina Turunen
Pukujen toteutus **Laura Mykrä** (puvustonhoitaja), **Mikael**
Hynynen, Maija Korsu, Laura Rajala, Reija Ruotsalainen,
Kirsi Tervo
Pukija **Liisa Laikkorpi**
Mainoskuva **Antti Sepponen**
Lehdistökuvat **Eva-Liisa Orupöld**
Käsiohjelma **Sinna Virtanen, Jetta Kuitunen**
Taitto **Elisa Sola**
Käsiohjelman painatus **Markprint Oy**

KIITOS

Anna-Liisa Haavikko, Heikki Haavikko, Helena Ruuska,
Linda Wallgren, Tatu Nenonen, Malla Kuuranne, Seppo Maijala,
Ville Aakula, Uliana Atamas, Kitty Salovaara, Jotaarkka Pennanen,
Henkilökunnan kahvilan henkilökunta

LÄHTEET

Näytelmä sisältää lainauksia Marja-Liisa Vartion päiväkirjoista, jotka on toimittanut Anna-Liisa Haavikko *Ja sodan vuosiin sattui nuoruus* (1994).

Vartion teoksista *Maan ja Veden välillä* (1955), *Vatikaani* (1955) sekä runon *Jousella ampuja* (1952), *Kaikki naiset näkevät unia* (1960), *Hänen olivat linnut* (1967).

Lisäksi teksti on inspiroitunut Helena Ruuskan teoksesta *Kuin Linnun Kirkaisu* (2012)

Lainaus Tuomas Anhavan pöytäpuheesta

Saima Harmajan jäljillä, Yle Elävä Arkisto 23.4.2010, toim. Sirpa Jegorow, Jukka Lindfors

Kirjailijan yhteiskunnallisuudesta. Kirjailija ja kriitikko Tuomas Anhava työhuoneessaan. Kustannus Oy Otava, Eero Troberg. (Ohjelmasta: Kirjallista kirjavaa. 16.4.1961)

Edith Södergran Levottomia unia

Sisko Wilkaman artikkeli *Kodit ja suuri aika* (Kotiliesi 17/1941, 521.)

mark**print**